

толерирани вероисповести налазе и нарочитим законским чланцима штите од претензија римокатоличких црквених поглавица; док међутим у хрватским крајевима, који не потпадоше под власт Турака, нема ни спомена о православној вери међу аутохтоним Хрватима, а чим се Срби православне вере почеше појављивати као досељеници на томе територију одмах се подигоше и римокатолички бискупи, примењујући против православља разне законске чланке,¹⁾ који су у XVI. веку издани против протестаната у Хрватској....

2. Какове је народности народ у Босни?

Г. државни тужиоц тврди даље, да је добар део народа православне вере уселио се у Хрватску и Славонију „из Босне, у којој је барем од вајкада најчистији хрватски елемент без српске натруне“.

делу већ као и у наслову говори се само о *православном Српском Народу* на територију Хрватске и Славоније, а о каковим православним Хрватима или другим каковим народима православне вере на том територију, нема нигде ни спомена. Међу тим је кардинал Колонић дао штампати и катихизисе на народним језицима „за Румуне, Србе и Рушњаке“, да се забадава њиховој деци деле и тако полако крчи пут унији; — али за тобожње православне Хрвате није ни кардинал Колонић ништа знао, а није ни могао знати, јер их није никада ни било (Szent-Ivany, Ibidem p. 3).

¹⁾ Не треба сметнути с ума, да је уз то, на захтев римских бискупа и државних сталеча из Хрватске и Славоније, 1687 год. на Угарском Сабору донешен и XXXIII. закон. чланак, којим се наређује, да у Хрватској и Славонији једино римокатолици могу бити власници непокретних добара; а православни не само да не могу имати никакових поседа, него не могу ни управљати туђим добрима, нити вршити икакве јавне службе. Ну ипак та одредба никад није могла потпуно у живот спроведена бити, ма да је понављана у новим закон. чланцима од 1715, 1723 и 1741 године, јер је број православног Српског Народа био велики и његове заслуге за дом аустријски и те земље што их је поседовао беху такве, да се је с њиме и у будуће морало озбиљно рачунати (Види пом. зак. чланке у: Corpus Juris Hungarici, Vdp. 1779, II, p. 200 и др.).

И овде је г. државни тужилац грдно се пребацио, јер не само, да нам сви непристрани историци, него и безбројни најстарији и новији изворни подаци аподиктички сасвим противно тврде. Да еклатантним начином што боље уверимо г. државног тужиоца о потпуној неоснованости његове тврдње, изложићемо пре свега систематски разне документарне податке, па ћемо онда са неколико маркантних примера утврдити *необориви* историјски факат, да је у Босни и Херцеговини од памтивека живео и жпви Српски Народ, и то не онако, као што се г. државни тужиоц поспрдно изражава, као какова „натруна“, него баш као владајући етнички народ — снага и уздање босанских банова и краљева...

Од најстаријих времена, па до почетка XIV. века, називали су босански народни владоци свој народ свагда српским именом, баш исто онако као и владоци Рашке свој народ. Стога већ у XII. веку сретамо, где конзервативна папска канцеларија у својим списима идентификује Босну са Србијом (regnum Servilie, quod est Bosna);¹⁾ а рудименти тога идентификовања одржали су се у папској канцеларији и дуго после тога, шта више и онда кад је Босна већ давно под турском влашћу била.

Ну већ у XIII., а нарочито у XIV. веку, једна значајна околност потакла је босанске владоце, да престану или бар ређе називају свој народ националним српским именом, и место њега у свима државним пословима употребљавају провинциално земаљско име Босне.²⁾ А наима: у то доба Раша се почела нагло раз-

¹⁾ У Хроници попа Дукљанина, одмах иза говора о „*Sorbium* (Serbiensis) *Ecclesia*“ каже се, да је *Sorbia* разделила се на две покрајине: *Босну* и *Рашу*. — Због краткоће времена нисам могао да набавим саму Хронику, те ово место цитирам по др. Морицу Фаберу („Гласник земаљ. музеја у Босни и Херцеговини“ Сарајево 1906, XIX, p. 454 пр. 6), који га наводи по Луцићу: *De Regno Croatiae libri sept. ed. 1666, pp. 289—290.*

²⁾ Реч „Бошњанин“ за Бошњака први пут долази у старим листинама тек 1332 год. (Види у Fr. Mikloschich-a, — *Monumenta Serbica*, p. 101).

вијати, прво као српска краљевина, а за тим као царевина, и узела је опште *српско национално име*, као главно обележје за народ своје државе — утопивши у њему *сва провинцијална имена*. То је онда дало повода босанским владоцима, да за *државно име* свога народа узму провинцијални назив: Бошњак, Бошњанин, Босанац, место дотадашњег националног Србин, да тиме јаче означе политичку самосталност своју према Србији. Отуд и налазимо у писменим споменицима из XIV. и XV. века: босанска господа *vis à vis* српској господи, те Бошњани и Босанци *vis à vis* Рашанима и Србијанцима. Али је ипак национално српско име и у Босни остало и даље у пуној свести, како код народа тако и у држави, те је често избијало на површину чак и онда, кад су већ провинцијални називи потпуно отели маха....

Важно је још истаћи, да је језик народа у Босни увек, па и онда кад је провинцијално име босанско превладало, називан *само српским* именом.

Најстарији сачувани историјски податак, да је народ у Босни називан Србима, потиче још из 822 год. — У једном акту, у Рачковим „*Documenta*“, ¹⁾ тврди се како је посавски владалац Људевит, чувши да против њега иде франачка (фрушка) војска из Италије, побегао из града Сиска „*к Србима*, за који народ кажу, да живи у великом делу Далмације“. Овде нетреба сметнути с ума, да је овде реч о римској Далмацији „*која је ишла на север до Посавља, а на исток по свој прилици преко реке Дрине*“. Сам Фрањо Рачки вели (Rad. LVI. 109), да је *Људевит побегао Србима у Босну*“.²⁾

¹⁾ У Monumenta spect. histor. Slavor. Merid. VII, p. 327, 328 („*Liudewitus, Siscia civitate relicta, ad Sorabos, quae natio magnam Dalmatiae partem obtinere dicitur, fugiendo se contulit*“). — Из белешке франачког летописца Ајнхарда 822. год.).

²⁾ За овај одељак, као и за онај „о Власима“, добро ми је дошао и корисно послужио, врло савесно и марљиво израђени рад проф. Dr. Вас. Ђерића: „О српском имену по западним крајевима нашега народа“, Београд 1901 год.

Византијски цар историчар Константин Порфирогенит¹⁾ око 950 године каже, да су се у Србији, која је у његово доба граничила с Хрватском код Цетине и код Хлијевна, населили Срби, дакле и на територији, који је доцније назван Босном.²⁾

После овога ни мало нам не може бити чудновато, што римски папа, када је 1188 год. послао дубровачком надбискупу плашт и потврдио стара права дубровачке цркве, у тој потврдној дипломи идентификује Босну, која је у то доба сасвим самостална држава била, са државом српском. — У писму се изрично вели: „*regnum Servilie quod est Bosna*“.³⁾ Слично се понавља и касније. Тако 1346 год. поставио је римски папа думањскога владику Ивана и препоручује га спљетском надбискупу и „*бану Стјепану српском (босанском) владоцу*“.⁴⁾

А босански владоци и њихови савезни или подложни кн зови изрично су називали свој народ по Босни и Херцеговини српским именом, а себе потомцима српске господе и краљева:

Тако 1234 год. босански бан Матија Стјепан Нинослав (1232—1250), који је био *католичке вере*, потврђује Дубровчанима привилегију, коју им је дао бан Кулин, па каже: „Ако тужи Србљин (т. ј. Бошњак, његов поданик) Влаха (т. ј. Дубровчанина, или боље дубровачког поданика), нека се парби пред кнезом (разуме се дубровачким); а ако Влах Србљина тужи, нека се парби пред баном (босанским)“.⁵⁾ — Цитирајући ово

¹⁾ У делу: „*De administr. imperio*“, cap. XXXII, p. 153, ed. Bonn., те упор. и cap. XXXVI, p. 163, cap. XXXIII, p. 160 и cap. XXXIV, p. 161.

²⁾ Види у Фр. Рачког, Rad LVI, p. 71.

³⁾ Код Iv. Kukuljevića, — Codex diplomaticus regni Croatiae Slavoniae et Dalmatiae, Zagreb 1876, II, p. 148.

⁴⁾ A. Theiner, — Vetera monum. histor. Hung. sacr. illust. I, p. 832. У ориг. латинском тексту вели се: „... Stephano Ban principi Rasciensi (Bosnensi)“.

⁵⁾ „Ако вкрене Србљин влаха, да се при прѣдъ кнезомъ; ако вкрене влах Србљина, да се при прѣдъ баномъ“. (T. Smičiklas — Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Vol. III, p. 427). — Вредно

и остала слична места вели Ђура Даничић у своме „Рјечнику (III., р. 150)“: „тако име народно бјеше јаче од земаљскога, те и босански банови у истијем приликама зваху Србима своје људе“.

И у повељи од 22. марта 1240 год., као и у оној од марта 1249 год., исти бан Матија Нинослав,¹⁾ назива своје Бошњаке више пута само Србљима и никако друшчије.²⁾ — У првој повељи обећава бан Дубровчанима, да ће их бранити и у случају ако се зарате са краљем рашким (српским), те за тим наставља исте речи о парби Срба и Влаха,³⁾ које већ приведосмо из повеље од 1234 год. И у самом индексу (Index Alfabeticus) у Смичикласову Академском Кодексу (vol. V., р. 752) изрично се наводи, да је Србин национално име за Бошњака (Serbin idem quod Bosnensis, patio). У другој повељи⁴⁾ бан је

је истаћи, да првовенчани српски краљ Стеван Немањић у једном уговору своме са Дубровчанима (од 1215—1219 г.) исто тако назива своје поданике Србима, а дубровачке Власима. Он вели: „и да не емле Србљинь Влахъ кезъ сѣда“. Ibidem, р. 140.

¹⁾ Ваља још нагласити, да је за бановања Нинослављева у Босни толико католика било, да је папа писао 1233. год. своме посланику Јакову, да гледа како ће два, три, па и четири учена човека посветити за бискупе (у Босни). — A. Theiner, — Vet. monum. hist. Hung. I., р. 113.

²⁾ T. Smičiklas, — Codex Diplomaticus. Vol. IV., р. 107, 108 и 386—387.

³⁾ Да се боље види значење речи „Влах“, ево шта о томе вели Фр. Рачки: „Kada se пита за narodnost tih Vlaha, treba razlikovati dvie dobe. U starijoj dobi pripadahu Vlasi za cijelo romanskoj narodnosti.... Odavle rieč „vlah“ знаменује и српских spomenicih неколико пута Romana и обее, па stoga и Dubrovčanina, koji su početkom bili velikim dielom romanske narodnosti, kano što и stanovnici Zadra, Spljeta и Trogira. Ban bosanski Matej Ninoslav potvrđujući (1234—1240) povlasti, koje je njegov predšastnik ban Kulin podielio (1189) Dubrovčanom, odredjuje: „Ако вѣроуе срѣблинь влаха, да се при прѣдъ баномъ“ (bosanskim). Ovdje знаменује „влахъ“ Dubrovčanina, čovjeka Romana, Latina, „Срѣблинь“ podanika bosanskoga bana, porekla slovinskoga; što se potvrđjuje и drugim spomenikom.... Ali polagano su se Vlasi по narodnosti pretočili и Slovene medju kojimi su živeli, и pod kojih су državnu oblast pod padali.... (Rad. LVII., р. 141).“

⁴⁾ T. Smičiklas. — Cod. Dipl. IV., р. 386—387.

још изразитији, јер пре оне реченице, о Србима и Власима, која се понавља од речи до речи у све три повеље, рекао је још, да ће свагда искрено чувати пријатељство са Дубровчанима, те „ако неко од наших кметова или од наших људи (властеле?) учини вам штогод криво, нека се пријави мени и ја ћу им судити....“; а то је управо оно: „ако тужи Влах Србљина, нека се шарби пред баном“,¹⁾ што одмах за тим следи у свези са обратним случајем.

Кад је цар Душан укидао царину у Требињу, коју је узимао Дабижев од Дубровчана, рече између исталога и ово: „нека Дабижев не узима од Дубровчана нити царине, нити којег другог дохотка, ни од трговца дубровачког Влаха, а ни од Србљина....“²⁾

Војвода Доњих Крајева Јурај Војисаљић, синовац херцега Хрвоје, а син кнеза Владислава, даје војводи Павлу Јурјевићу и кнезовима Николи и Влатку Јурјевићима, као и кнезу Вуку Вукићевићу град Вратар (на Неретви) с међама и котарима и градове Нови и Крушевац (у јужној Херцеговини), па вели, да им све то уступа и даје тачно према ономе стању како га је

¹⁾ Ibidem р. 387. — Није без значаја и та околност, што се скоро сви босански краљеви у својим листинама називају потомцима и наследницима госпoде српске, рашке и босанске, а често пута и само госпoде српске. Тако краљ Стефан Твртко I. вели у својој листини од 10. априла 1378 год.: „... по томъ же госпoдъ монахъ Богъ сподобавишъ ме наследовати прѣстоле монахъ прѣродителъ госпoде срѣпске (Mon. Serbica, р. 187). — Тако веле у својим листинама и остали краљеви: Дабижа (M. Serb. р. 221), Остоја (р. 233 и 272), Стефан Остојић (р. 282 и 292), Твртко II. Твртковић (р. 316 и 378), Стефан Томашевић (р. 485) и т. д. А напоменућу још и то, да бивши управник Босне Kállay у својој историји Срба (Види немачки превод од Dr. Schwicker-a, Geschichte der Serben, Budapest 1878) изрично тврди, да је Босна Српска Земља и да је народ у њој српске народности, па да су и Мухамеданци Срби били. Види нарочито пети одељак.

²⁾ Fr. Miklosich, — Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Беч 1858., р. 117. — „Да не узима Дабрижев од Дубровчаномъ ни царине да ни кога дохотка, ни трговца Дубровачкомъ Влахъ ни Србљинъ, да ни кметъ...“

он затекао „у држању или Србљину или Влаху“. А то јасно значи, да је Јурај становнике „градова“ Вратара, Новога и Крушевца делио у Србе и Влахе¹⁾... Ваља још уз то приметити, да је и Јурај био католичке вере.

Дубровачки поданик,²⁾ који се као трговац наста- нио у Сребрници, Пирко Бољесалић, потужио се је 1438 год. већу дубровачком, што су два Дубровчанина, с грађанима сребрничким, дошли му у кућу, те га ве- зали и одвели у окове. У тој својој тужби каже Пирко: „Господо, говорох (им) ја Пирко: шта сам вам скривио Срби, да ме вежете безаконо?³⁾ — Дакле, дубровачки поданик назива становнике у Сребрници Србима. Слично овоме потужио се је већу дубровачком и неки Дубров- чанин Будисав Богавчић из Рудника 13. јануара 1439 год., како су му Дубровчани браћа Зеленике, кад је због куге побегао из Рудника, са Србима, становницима рудничким опљачкали кућу.⁴⁾

¹⁾ Fr. Miklosich, — Mon. Serbica, p. 378. — „... с вѣсмь, с чемъ застасмо, с држанью или Срблянинъ или Влахъ“.

²⁾ Г. В. Ђерић погрешно је схватио ово место. Он наиме држи, да је то био босански поданик, што не стоји, јер онда он не би имао разлога тужити се Дубровчанима на своје сународнике Србе, пошто је за то надлежан био босански бан. То је нема сумње био дубровачки поданик, који се као трговац настанио у Сребрници, а таквих дубровачких трговаца било је по свима већим местима Балканског Полуострва. Позната су дубровачка католичка гробља у Београду, Рушћуку (Види: абата Simperto, — Diarium, oder ausführliche curiose Reis Beschreibung von Wien nach Constantinopel und von da wider zuruck in Teutschland. Den 20. oktob. a. 1699 angetreten und a. 1701 den 29. jan. glücklichen vollendet. Augspurg 1701, p. 88.) и др.

³⁾ К. Јиречек, — Споменици Српски (у Споменику Срп. Кр. Академије XI), p. 80.

⁴⁾ Ibidem, p. 80—81. — „... И всташе она два братинца у Рѣд- никѣ, вѣнше кѣкѣ мою (сѣ) Срблян...“ Напомињем, да је на овом акту и запис дубровачког суда, у коме се „са Србима“ превађа на латински са „cum Slavonibus“. Како из овог тако и из многих других примера знамо, да су у дубровачким и другим писменим споменицима имена „Србин“ и „Slavonicus“ идентична. (Упор. Dr. K. Jireček, — Die Bedeutung von Ragusa, p. 54).

1447 год. помиње се: „KI (12) срѣпсѣхъ кметѣ“ и „срѣпски“ пристав из Херцеговине.¹⁾

10. априла 1450 год. уговара с Дубровчанима мир Стјепан Косача, херцег св. Саве, и допушта им, да слободно тргују по његовој земљи. Он вели: „Такођер, ако се погоди ма какав год Дубровчанин или трговац дубровачки да понесе караван или ма шта друго, не сме га сврћи (односно самовољно преузети вођњу до- тичног терета) нико други, ни Влах ни Србин, до онога места, до кога се (дотични Дубровчанин) најмио...“²⁾ Годину дана касније (1451) уговара кнез Владислав, син херцега Стјепана, са истим Дубровчанима и вели: „обвезујем се да нити хоћу нити смем икада забранити нити зауставити ни једне моје људе, ни Влахе ни Србље, да трговине ради слободно у Дубровник иду...“³⁾

Као што су босански владоци и херцеговачки кнезови, те дубровчани и најстарији грчки и франачки писци називали народ босанско-херцеговачки српским именом, у доба самосталности тих земаља, тако и касније за турског господства страни путници, књижевни- ци, аустријски владоци, па и сами Турци називаху народ тај — Народом Српским.

Год. 1532 издао је Словенац Бенедикт Курпешки свој путопис преко Босне у Цариград.⁴⁾ Он вели, да је у доњој Босни, која се по њему простирала од Уне до Сарајева, нашао три народности (nationes!) и три

¹⁾ К. Јиречек, — Споменици српски, p. 85.

²⁾ Fr. Miklosich, — Monum. Serbica, p. 467. — „Такође тко се годѣ уговорѣ Дѣбровчанинѣ али трѣговацѣ Дѣбровачки за понесенѣ карвана али кога годѣ поноса, да га нѣ воляниъ сврѣћи дрѣги ни влахъ ни срѣпкинѣ до мѣста, докла се они бѣде наминѣ...“

³⁾ Fr. Miklosich, — Monum. Serb., p. 445. — „да нѣсамъ воляниъ ни да могѣ никадарѣ забранити ни уставиѣ нѣдне мое люди, ни влахе ни срѣпље, слободно ходити у Дѣбровникѣ трѣговати...“

⁴⁾ То је најстарији путописац Босне. Његовом је путопису наслов: Itinerium Wegrays Kün. May. potschafft gen. Constantinopel zu den Türkischen Keiser Soleyman“ (Види: Rad LVI. p. 141—196).

вере: „Прво су стари Бошњаци, који су римокатоличке вере; друго су Срби (Surffen), које зову Власи, а ми их зовемо Зиги (Zigen) или Мартолози (Marscholozen)¹⁾. Ови долазе из Смедерева и Београда, а вере су св Павла (т. ј. источно-православне)... Трећи су народ прави (!) Турци...“²⁾ Описујући за тим горњу Босну, која се по њему протезала од Сарајева до Звечана или Митровице, вели Курипешкић даље: „Становници ове земље двојачке су народности, а наиме Турци и Срби... Срби или Зиги (Zitzen) и Мартолози од силних терета бегају...“³⁾ Карактеристично је и оно што за тим каже: „Они исти Срби, које као хришћане затекосмо, много нам љубави исказаше“, те и ако стењу „у тешком вавилонском ропству и вековном сужањству“, ипак су тако снажна духа, да и саме царске посланике овако светују, храбре и соколе: „Молимо вас, будите постојани у хришћанској вери, радите онако као и ми, који смо у свакој невољи стални у свом закону“.⁴⁾

Год. 1541 наштампао је секретар млетачке владе, Бенедето Рамберти, књижицу: „Delle cose de Turchi. Vinegia 1541“. — У њој се помињу турске покрајине „Босна, Херцеговина т. ј. Србија која се зове војводина, Скадар...“⁵⁾

1) Мартолоз долази од грчке речи ἀρματολός, што значи оружана човека расположена увек за бој. Види: Diefenbach, — Völkerkunde Ost-Europas II. p. 114.

2) Rad LVI., p. 162, 164.

3) Ibidem p. 174—175.

4) Ibid. p. 176.

5) Ст. Новаковић, у Споменику Срп. Краљ. Акад. XVIII, p. 10. — Споменућемо још овде, да су и Руси Херцеговце само српским именом називали. Сачувана су нам два писма из којих то сазнасмо. Једно је од 1798. год., а писао га је руски државни саветник Сергије Лошкарев сердару „Минџ Лазареву Никшичу-Требџанину“ и шаље му царско писмо „Къ Герцеговинскимъ старешинамъ Сербовъ“ (Казиванџ стары Требџана и архива сердара Малише... (1842 г.), p. 168.). Друго је писмо од цара Павла I. 1799. год. „Благороднымъ и почтеннѣйшимъ старешинамъ, Князьямъ и Воеводамъ Сербовъ“ у Херцеговини (Ibidem p. 166).

На последњем листу књиге „Пролог“, која је написана 1628 год. у Хиландару, стоји да ју је купио калуђер Максим (из Завале) „за три хиладе асприх“, па ју је за тим послао: „в свои манастир и подстриг српские земли... в храм глаголеми Завала, близ града Дубровника“.¹⁾

Турски историк и географ Хаџи-Калфа или Ђатиб-Челебија говорећи око 1650 год. о Босни рече, да у планини Петровац (Подераџица на источном крају Црне Горе), која је заправо у босанској Крајини — „станују Срби“.²⁾

Занимљив је такођер и један мали речник, што га је написао при свршетку XVIII. века неки Бошњак мухамедовске вере, под насловом: „Попис биљака на српском језику (Syrf üzre otlar bejandir)“, а писан је икавачки.³⁾

И аустријски ђенерали и цареви називали су онај многобројни народ, што се током XVI., XVII. и XVIII. века спорадично исељавао из Босне и Херцеговине у Хрватску и Славонију — Српским Народом, и ако много чешће Власима и Рацима; ну и тада су по који пут истицали, да су сва та имена синоними за један те исти Српски Народ.

Год. 1538 радило се на томе, да се неки досељеници из Босне населе у Жумберак. И цар Фердинанд I. издаде том приликом (5. септ.) једну повељу, у којој на пет места назива тај народ Србима или Рацима (Serviani seu Rasciani), а на једном само Раци (Rasciani).⁴⁾

А Млечићи називали су Херцеговину приморском Србијом (Serbia marittima, schiamata Erzegovina) — Види у Dr. Н. Милаша, — Списи о истор. правосл. цркве у Далм. I., 208—9.

1) Хр. Михајловић, у Босанској Вили III. (1888), p. 364. а.

2) Ст. Новаковић, у Споменику Срп. Краљ. Ак. XVIII, p. 80.

3) О. Блау, — Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler, Leipzig 1868, p. 150.

4) Rad. Lopašić, — Spomenici hrvatske krajine I., p. 5—6., Czoernig, — Etnographi II., p. 360 и Fr. Vaniček, — Specialgeschichte der Militärgrenze, I. p. 27.

Ова се сеоба збиља и обавила, у октобру и. г. 1538, те је о њој главни заповедник царске војске у Гинсу Никола барон Јуришић 22. окт. известио краља односно цара Фердинанда I. овако: „Мало час стиже вест од г. бана и осталих хрватских првака, да су сретно стигли и превели Србе (*die Sirfen*), којих је велики број, са њиховим женама, децом и благом...“¹⁾ А цар одмах после тога, 6. новембра и. г., пише у истој ствари бану Петру Кеглевићу, како је: из писма Јуришићева и других сазнао „да су капетани и војводе рацке или сервијанске, дотично влашке, који се обично српским називају“²⁾ са својим подложницима и пристамама сретно под власт његову прешли...

И из краја седамнаестог и почетка осамнаестог века налазимо доста података, да је народ Босне и Херцеговине називан Српским Народом.

Тако већ у једном писму цара Леополда I. од 1685 год. помињу се и „Хришћани Срби Бошњаци (*Christiani Bosnenses Rasciani*)“³⁾ Док се опет у повластици царској, од 11. јуна 1689 год., за Србе у Славонији, по вировитичкој, пожешкој, валповачкој и сремској жупанији, изрично вели, да су из Босне дошли и населили нарочито: вировитичку и пожешку жупанију.⁴⁾ А нешто раније, пре него што је ова повластица издана (1688 г.)

¹⁾ *Hungarica*, october 1538, — цит. Шишић, — *Hrvatska Povijest*, Zagreb 1908, p. 146. прим.

²⁾ „*Accipimus ex literis tum nobilis Nicolai Jurischitz baronis Guns etc. tum aliorum etiam se in hoc, quod capitanei et wayuode Rasciani sive Serviani atque Valachi, quos vulgo Zrbschy vocant, cum eorum subditis et adherentibus...*“ *Hung.* november 1538, цит. Шишић, о. с. *ibidem*.

³⁾ R. Lopašić, — *Spom. Hrvat. Krajine*, III, p. 445.

⁴⁾ Леополд овако почиње ту своју повластицу: „*Leopoldus etc. generosis, Egregiis et Nobilibus ac strenuis Romano-Catholico Christianae, nec non Rascianae et Graecae fidei Incolis Comitatum Verocziensis et Posegiensis, nec non Valchoënsis et Sirmiensis, ac aliis...*“, па наставља: „... *Vos Incolas Veroczienses et Posegienses, quam ex Bosnia ad fidelitatem et protectionem benignumque gubernium Nostrum accurrentes.*“ *Dr. Fiedler u Archiv-y für österreichische Geschichte*, Bd. XXXVII, p. 119—121.

јављено је из Угарске, да је аустријска војска у Босни, помоћу „*тамошњих Срба (dasiger Raitzen)*“, ударила на 2000 Турака¹⁾.... И у попису Славоније од 1702 г. спомињу се у неколиким селима Срби (*Rasciani*), који су се недавно доселили из Босне.²⁾

Посебице још важно је овде истаћи, баш с обзиром на тврдњу г. државног тужиоца, — да су православни Хрвати из Босне населили Банију „између Уне и Купе“, — да баш те насељенике бан далматинско-хрватско-славонски Адам Баћањи назива Србима и као таковима издаје им 1696 год. заштитну диплому, у којој се налазе и ове речи: „... *populorum Rascianorum intra fluvios Unnam et Colapim collocatorum ex Bosnia, ... populos eosdem Valachicos sive Rascianos...*“³⁾

За име српско у Босни имамо и два врсна податка из историје далматинских Срба. — Око 1744 г. пише осорски бискуп Матија Караман против православних Срба у Далмацији и каже на једном месту: „...У време бечкога рата није било у задарској околини српскога владике, па ипак је сва горња околина насељена Србима (*di Serviani*), који су у то време дошли из Босне“⁴⁾ А када 1759 год. ти православни Срби из Далмације замолише генералног провездитора млетачког за Далмацију и Албанију, да им се даде владика „од нашег славено-српског језика (народа)“, тада и то споменуше

¹⁾ *Des Glanz-erhöheten und Triumphleuchtenden Kriegs-Helms Römisch-Kaiserl. Majestät und Dero hohen Bunds-Vervandten wider den Mahometischen Tulbant etc. 5 Theile von Christophoro Boethio, Nürnberg 1688—1692, IV, p. 459.*, и у Андр. Торкв. Брлића, — *Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten*, Wien 1854, p. 64.

²⁾ T. Smičiklas, — *Dvijestogodišnjica oslobođ. Slavonije*, II, p. 163, 191, 38—9.

³⁾ R. Lopašić, — *Spomen. Hrv. Krajine*, III, p. 39—40.

⁴⁾ „*Nella guerra di Vienna non vera vescovo serviano nel contado di Zara, eppure il contado superiore tutto è popolato di Serviani, in quel tempo dalla Bosnia venuti...*“ *Dr. Ник. Милаш* — Списи о истор. правосл. цркве у далм.-истр. влад. (*Docum. spectan. hist. orth. dioec. Dalm. et Istr.*), Задар 1899, I. p. 264.

како су многи: „Славеносрби из многих провинција, а највише из Босне и Херцеговине и из свега Илирика“¹⁾ прешли под млетачку власт...

Када смо овако многобројним, поузданим и махом изворним подацима утврдили необорив факат, да је народ у Босни и Херцеговини од памтивека признаван и називан *Српским Народом*, као што се и сам називао, још ћемо сада показати и доказати, да је и језик тога народа свагда *само српским језиком* називан.

Професор Јагић вели за повељу Кулина бана босанскога од 29. августа 1189 год., — којом дозвољава Дубровчанима да могу слободно трговати по његовој држави, — да није могуће, да би била „*listina Kulina bana od g. 1189 prvo i najstarije pismo, što bi pisano ċiri-*

¹⁾ Dr. Н. Милаш, — *ibidem*, р. 368—373, Српско-далматин. магазин за г. 1868. (Књ. XXVII), р. 59—65 и *Le Bret — Magazin zum Gebrauch der Staaten- und Kirchen-Geschichte*. I., р. 221—228. — Међу већ толиким приведеним доказима, да је народ у Босни сматран Србима не ће бити на одмет, да споменем овде и то, како и сам крижевачки унијатски бискуп, у својој краткој историји унијатске цркве у Хрватској и Славонији, — коју је као званичан акат поднео 1810 год. царском двору у Бечу, — тврди, да је народ православне вере, који се из Босне у Хрватску доселио заједно Српски Народ. Он између осталог вели: „*Prima notabilior Rascianorum ex Bosnia et Serbia migratio ad initium regiminis Ferdinandi I. referenda est.*“ (Види целу ту историју у Dr. Nic. Nilles-a, *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae St. Stephani, Oeniponte 1885, Vol. II. p. 732 и д.*) И Церниг у својој знаменитој Етнографији Аустроугарске Монархије тврди, да су „т. зв. Власи (*Die sogenannten Wlachen*) из Рашке, Босне и Србије“ населили се у старој Славонији (наиме, потоњем Генералату Вараждинском, а данашњој беловарско-крижевачкој жупанији) још у доба Матије Корвина (1463), Максимилијана II. (1570) и Рудолфа II. (1582 год.), те се позива за то на званична акта у финанц-министаријал. архиву у Бечу. За нас је овом приликом особито важно само то, да он ове досељенике из Босне назива *т. зв. Власима и сматра их за Србе изрично наводећи, да је тај народ српскога порекла* (*Czörnig, — Ethnographie der österreichischen Monarchie, Wien*

licom a srpskim jezikom. Tu se vidi tolika sigurnost i okretnost u pisanju jezika srpskoga slovi ċirilskimi, tolika emancipacija, da upravo veća nego li u potonje doba, od upliva crkvene slovjenštine, da nije moguće vjerovati da ne bi bili u Bosni, Zahumlju, Diokleciji i t. d. već davna prije Kulina bana počeli pisati ċirilicom a narodnijem jezikom srpskijem“.¹⁾

Да овако аподиктички назива *српским језиком*, језик у поменутој повељи босанскога бана Кулина, и да даље тврди, како је и по целој Босни, Захумљу и Дукљи, још и пре Кулина бана, морало се писати „*народнијем српскијем језиком и кирилицом*“, нема сумње, да је професор Јагић, осим чисто филолошких разлога морао имати и других — историјско-етнографских. Ми ћемо овде привести само неколико маркантнијих података, јер је ова ствар потпуно јасна већ из свега напред изложенога о националном српском имену у Босни...

Год. 1333 дао је босански бан Стефан Котроманић (1322—1353) Дубровнику Рат, Стоп, Превлаку и острва око Рата. Тога ради написане су под Сребрником четири повеље и то две на латинском језику, као службеном језику дубровачком, и две на *српском језику*, као службеном језику босанском. — Бан Стефан пише у листини од 15. марта 1333., овако: „... И за то ударам ја бан Стефан свој златни печат, да вероватно буде и сваки зна и види истину. А за то су четири повеље ... две латинске, а две српске, а на све су ударени златни печати...“.²⁾

Слично овоме пише 1407 год. и Прибисав Похваљић, који дође у Дубровник, као посланик банице Анке (жене покојнога Вука Вукчића) и војводе Сандаља и жене му Катарине Сандаљевице: „*На име божие амен. њ*

¹⁾ Vatroslav Jagić, — *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, р. 142.

²⁾ Fr. Miklosich, — *Monum. Serbica*, р. 107. — „И за то стављу ја (господињ) банџ Стефанџ своју златџ печатџ, да њ вкрванно, сваки да знаџтџ и види истину. Я томџ сџ д. повелџе ... две латинске и две српске, а сре сџ печатџне златџске сџ сџ.“

Прибисавъ Похвалићъ... Срѣ сви листъ близѣ овоган мога писанъ ꙗзъкъ сѣмъ тетрагъ и с' другимъ листомъ срѣпскимъ ко ꙗзъку за сви листомъ...“ А мало даље вели: „А други листъ кои за свими иде срѣпски естъ писанъ въ лито роштва Христова тисѣщино и четири ста и шесто лито мисеца декемвриа двадесети дань“...¹⁾ А другом приликом опет: „Ѣа имѣ божіе амень. Њъ лито роштва Христова тисѣщино и четири ста и седмо лето... сви листъ срѣпски... ꙗзъкомъ другимъ срѣпскомъ... ꙗзъкомъ првомъ срѣпскомъ“.²⁾ — Овде ваља истаћи још и ту околност, да је овај Прибисав Похвалић био икавац и католик; па ипак нема никакве сумње, да овде „српски“ лист и „други лист... српски естъ писанъ“ не значи ништа друго него да је *српским језиком писан*, као што вели и Ђ. Даничић (Рјечник III., р. 153: „српским језиком писан“).

Ради српског језика, који је био не само службени и народни језик Србије и Босне, него шта више у XV. и XVI. веку и дипломатски језик турског, угарског и румуњског двора³⁾, када су штогод с Дубровчанима или међусобно уговарали, држали су Дубровчани у својој општини увек два писара (дијака) — једног за српски, а другог за латински језик. — У једној дубровачкој листини од 7. маја 1447 год. читамо и ово: „И кнез и судије испиташе кметове и приставе, те рекоше Никши Звездићу *ѣаку српском*, да упише све по реду... и још нам показаше у латинској канцеларији, што је написао латински ѣак“...⁴⁾ А још пре тога 1364 год. спомиње се један писар српски овако: „Нико Бѣликъ дијакъ срѣпски“.⁵⁾

1) М. Пуцић, — Споменици српски, II., р. 51.

2) Ibidem р. 53.

3) Види: V. Jagić, — Historija književnosti, р. 146 срав. расправу Миленка М. Вукићевића: „Српски језик на порти XV. и XVI. века („Зора“ за 1900. г. бр. 5., р. 162).“

4) К. Јиричек, — Споменици Српски (Споменик Срп. Кр. Акад. XI.), р. 86.

5) Ibidem р. 33. — Уместо ће бити овде приметити, да је исти Нико пишући талијански после 4 године српски

И у XVIII. веку позивали су Срби Босанци свој језик српским. Већ споменути далматински Срби, који у писму своме од 1759 год. рекоше главном проведитору млетачком, да су се из Босне и Херцеговине у Далмацију преселили,¹⁾ на неколико места истићу, да је њихов језик српски. Тако у том писму спомињу не само „наш славено-српски народ“, него и „наш славено-српски језик“; док у једном ранијем писму од 20. новембра 1754 год. истом проведитору моле, да добију владику „од нашег српског језика и грчког обреда источне цркве“, те нарочито желе за владику свога земљака Дионисија Новаковића, који „наш српски језик“ разуме.²⁾ — А већ смо напред споменули, како је крајем XVIII. века неки Бошњак мухамеданац написао малени речник под насловом: „Попис биљака на српском језику“....

После свега овога држим, да више не може бити спора о томе, да је у Босни и Херцеговини од памтјевака живео и живи Српски Народ. Нема сумње, да је у западном делу Босне, (и осим такозв. Турске Хрватске), где је највише било католика, могло бити и Хрвата, ну то питање не спада више у границе мога задатка, те ћу само куриозума ради навести, како је 1847³⁾ год. Фратар Иван Јукић, Бањалучанин, изјавио, да Бошњаци и у босанској Крајини „od Hérvatah neznaju nit imena“, док опет Иван пл. Кукуљевић-Сакцински,⁴⁾ описујући свој пут по Босни и говорећи о Пливи (у западној Босни) рече: „Sad je već odavna izčeznulo tuda ime hérvatsko“.

„A mi Nico de Biele, scrivani scaunesci“ (Ibid. р. 34); а сви латински писари називали су на латинском језику све што је српско: sclavicus, sclavonescus или slavicus, slavonescus.

1) Dr. Н. Милаш, — Списи, I. р. 368—373.

2) Ibidem р. 362—3.

3) У „Kolu“ од те године, р. 20.